

REVIEWS

Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg 2000, 200 str.

Ni novost, da potrebujejo slovenisti in slovenistika novo in podrobno zgodovino slovenskega jezika. Naša prva ugotovitev je torej, da obsežna in bolj ali manj izčrpna zgodovina slovenskega jezika še ni bila napisana. Ramovševa dela seveda ostajajo dragocena za strokovnjake, vendar gre za knjige in prispevke, ki so bili objavljeni še v prvi polovici prejšnjega stoletja (prim. Ramovš 1924; Ramovš 1935); ta jezikoslovni opus je ostal nedokončan, saj se nanaša le na posamezne dele jezikovne zgodovine ali pa predstavlja samo kratek oris razvoja slovenščine (Ramovš 1936 [1995]). Riglerjeva knjiga kljub naslovu obravnava samo razvoj slovenskega jezika v protestantski dobi (Rigler 1968). Drugo pomembno (in kot tako dovolj obširno in sistematično) delo je brez dvoma Lenčkova znana knjiga (napisana v angleščini) o strukturi in zgodovini slovenskega jezika (Lencek 1982). Vsekakor pa bi se danes moglo dopolniti tudi Lenčkovo gradivo, ker je v zadnjem času izšlo nekaj novih publikacij oz. raziskav, ki nudijo dodatne lingvistične podatke predvsem za rekonstrukcijo zgodnjega stanja slovenščine. V mislih imamo zadnjo znanstvenokritično izdajo *Brižinskih spomenikov* (BS 1993), objavo dokumentov pisne slovenščine iz tako imenovane rokopisne dobe (Mikhailov 1998) itd.

Prav zaradi takega stanja slovenistike in slovenističnih raziskav se nam zdi zelo pravočasna in važna objava nove knjige o historični fonologiji slovenskega jezika, ki jo je izdala prestižna nemška založba C. Winter v Heidelbergu. Njen avtor je Marc L. Greenberg, še razmeroma mlad, a v slovenistiki že uveljavljen ameriški znanstvenik. Kot profesor na Univerzi v Kansasu ter predstojnik katedre za slovanske jezike in književnosti ima zelo tesne in plodne stike z Ljubljano in je (z M. Snolem) soizdajatelj revije "Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies", Ljubljana, Založba ZRC SAZU. Njegova monografija predstavlja poskus sistematičnega in kronološko prepričljivo utemeljenega opisa zgodovine slovenščine, prim.: "The work gives the first synthetic and comprehensive account of the historical phonology of Slovene from the time of the arrival of Slavs in the Alpine and Balkan regions (ca. the seventh century A.D.) to the present day" (iz povzetka na platnicah). Čeprav gre tudi v tem primeru (kot pri Ramovšu) samo za segment zgodovine slovenskega jezika, in sicer fonološki del, je le-ta predstavljen zelo izčrpno

in natančno: podrobni opisi se opirajo na dialektološko gradivo, na zgodnjeslovenske jezikovne vire, na spomenike iz reformacijske dobe, tudi na poznejše lingvistične podatke in na gradivo sodobne knjižne slovenščine ("the modern standard language"). Poleg tega so navedene fonološke in tipološke paralele med slovenščino in drugimi slovanskimi (predvsem srbohrvaščino, češčino in slovaščino), neslovanskimi (nemščino, italijanščino, furlanščino) in celo neindoevropskimi (madžarščino) jeziki. Knjiga vsebuje v uvodnem delu vrsto informativnih podatkov o slovenščini (prvo poglavje *Introduction*, s. 19-62), sicer pa je izrazito strokovna, kar je dobro razvidno že iz naslovov drugih poglavij: II. *Phonological Processes at the Time of Slavic Settlement in the Eastern Alps* (s. 63-86); III. *Slovene Outcomes of Some Late Common Slavic and General South Slavic Developments* (s. 87-104); IV. *Slovene Innovations* (s. 105-127); V. *The Dialect Disintegration of the Slovene Speech Territory* (s. 128-166). Temu glavnemu delu knjige sledijo trije važni dodatki (*Appendix* 1, 2, 3): *An Overview of Dialect Differentiation as Reflected in Slovene Vowel Systems* (sheme 6-22); *Hierarchy of Stress Retractions from Final Syllables* (tabele 8-16, s. 183-185); *Reference Maps* (dva zemljevida: 1. imen vasi in mest, omenjenih v knjigi; 2. drugih krajevnih in vodnih imen.) Na koncu monografije sta kazalo oblik (*Index of Slovene Words, Word Forms and Phrases*, s. 190-198) in kazalo krajevnih in vodnih imen (*Index of Toponyms and Hydronyms*, s. 199).

Prvo poglavje – *Introduction* – lahko označimo kot pravi uvod v slovenistiko, saj bi ga lahko uporabljali študenti-začetniki (pa tudi strokovnjaki) kot pripomoček, da bi si ustvarili sistematično panoramično vizijo o sodobnem stanju slovenščine in slovenistike. Podpoglavja v *Uvodu* vsebujejo sledeče teme: opazke o virih, klasifikacijo slovenskih narečij (ki jo ameriški jezikoslovec sestavlja na osnovi Logarjevih in Riglerjevih del), seznam dialektov ter dvojno bibliografijo (seznam važnejše literature in seznam zgodovinskih besedil), kronološke in geografske meje slovenščine, odnose med slovenščino in "zahodno slovanščino", odnose med slovenščino in "južno slovanščino", medjezikovne stike (romansko-slovanske, germansko-slovanske in madžarsko-slovanske) in nazadnje izvor sodobne knjižne slovenščine.

Zelo pomembna se zdi avtorjeva težnja, da pri delu upošteva splošni "indoevropski" okvir (opis stikov med jezikovnimi skupinami), kakor tudi bolj lokalni in konkretni (klasifikacija dialektov, ki pravzaprav pogosto manjka v raznih slovenističnih priročnikih.) Greenberg zagovarja obstoj sedmih narečnih skupin: I. *Upper Carniolan*; II. *Lower Carniolan*; III. *Styrian*; IV. *Pannonian Group*; V. *Carinthian*; VI. *Littoral Group*; VII. *Rovte Group*, dodaja še *Dialects of Heterogeneous Origin*. V te skupine je vključeno 48 posameznih narečnih enot. Smiselno in

konstruktivno je tudi dejstvo, da avtor upošteva ves jezikovni asortiment – od srednjeveških tekstov do narečnih besedil (to ne velja samo za uvod, ampak tudi za ožje strokovni del monografije.) Zaključke ilustrirajo številni zemljevidi in sheme.

V uvodnem poglavju se avtor pogosto opira na Ramovša, zlasti ko gre za fonetični razvoj zgodnje slovenščine in za domnevno delitev praslomanščine v njeni južnoslovanski hipostazi (praslomanščina, prakajkavščina, pračakavščina po eni strani, praštokavščina po drugi.) Greenberg poskuša dopolniti Ramovšev seznam značilnih lastnosti in posebnosti skupnega slovensko-kajkavskega jezikovnega razvoja, upošteva pa tudi raziskave drugih strokovnjakov, npr. Belića in Ivšića (s. 42-50), tako da ima bralec pred sabo sintetično analizo večine znanstvenih teorij.

V naslednjih poglavjih (II.-V.) poskuša avtor slediti kronološkemu redu fonetičnega oz. fonološkega razvoja slovenščine: od fonetičnega sistema praslomanščine (*Common Slavic*, II. poglavje) preko južnoslovanske faze (*Late Common Slavic – South Slavic*, III. poglavje) k slovenskim inovacijam (IV. poglavje) in narečnemu razčlenjevanju slovenščine (V. poglavje). Greenberg natančno obravnava različne fonetične pojave (*tl, *dl > *l*; *g > *g*; spremembo naglasa in naglasni premik; potem pa kontrakcijo, Stang-Ivšičev zakon, **r'* > *rj*, rotacizem *ž* > *r*), vrsto slovenskih (včasih tudi kajkavskih) refleksov praslomanških glasov. Med slovenske inovacije sodijo po mnenju avtorja retrakcija neocirkumfleksa, izginotje nazalnosti in cela vrsta drugih fonetičnih pojavov. Na koncu III. poglavja (s. 125-127) je shema, ki naj bi predstavljala sistem slovenskega vokalizma od pribl. 11.-12. stol. Greenberg upošteva maksimalno število morebitnih staroslovenskih glasov in predlaga tudi teritorialno členitev svoje sheme oz. štiri inačice sistema: severno, zahodno, vzhodno in južno.

Podrobno je opisano dialektno razčlenevanje zgodnje slovenščine. V knjigi se sploh vidi avtorjeva težnja k dialektološkim raziskavam. To je razvidno tudi iz *Prvega dodatka*, ki vsebuje pregled fonetičnih razlik, odraženih v dialektih (*Appendix 1: An Overview of Dialect Differentiation as Reflected in Slovene Vowel Systems*), kjer Greenberg navaja kar 22 fonetičnih sistemov raznih slovenskih narečij. Na narečja se nanaša tudi *Drugi dodatek*, ki je posvečen umiku naglasa z zadnjega zloga (*Appendix 2: Hierarchy of Stress Retraction From Final Syllables*).

Kot že rečeno, je Greenbergova knjiga predvsem strokovna, ozko lingvistična. Kljub temu da bi avtor rad uporabil kar ves jezikovni material, ni težko opaziti prednosti, ki jo daje dialektološkemu podatku (ki so seveda važni, indikativni in tudi številnejši.) Omenili smo že upoštevanje srednjeveškega gradiva, morda bi bilo primerno, ko bi bil avtor zajel v obravnavo tudi posebnosti jezika protestantskih piscev, in to zato,

ker predstavlja njihov jezik nekakšno "nihalo" oz. prehod od narečja (več narečij) h knjižnemu "breznarečnemu" jeziku.

Kot pomanjkljivost ureditve (ne pa vsebine!) Greenbergove knjige bi omenili način navajanja bibliografskih podatkov. Po vsakem posameznem poglavju najdemo *Selected Bibliography*, medtem ko splošnega seznama literature ni. Tako se je precej težko orientirati v bogati znanstveni literaturi, ki jo citira avtor. Ker imenskega kazala tudi ni, je iskanje po knjigi, če jo uporabljate le za posamezne strokovne konzultacije (kar se dandanes lahko in pogosto dogaja), precej zamudno.

Knjiga je jezikovno zelo dobro pregledana. Opazili smo samo nekaj nebitvenih škratov (prim. *handschriftliche* namesto *handschriftliche*, s. 34; *aus der südslavischen Sprachen* namesto *aus den...*, s. 42; *teorii* namesto *teorij*, s.42; *Volkerwanderung* namesto *Völkerwanderung*, s. 55.)

Informacija o Greenbergovi knjigi je tudi na Internetu: <http://www.amazon.de/exec/obidos/ASIN/3825310973>.

Objava *Historične fonologije slovenskega jezika* je zelo pomemben dogodek za sodobno slovenistiko. To ugotavljamo z velikim zadovoljstvom in v upanju, da bomo kmalu imeli priložnost brati še druga dela Marca L. Greenberga (npr. o historični morfologiji slovenskega jezika), ki naj bi dopolnila sliko zgodovine slovenskega jezika, zgodovino, ki jo je avtor tako uspešno začel rekonstruirati.

LITERATURA

BS

1994

Brižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja, ured. F. Bernik in dr., "Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede", Dela 39, Ljubljana 1993.

Lencek, R.L.

1982

The Structure and History of the Slovene Language, "Slavica", Columbus, Ohio 1982.

Mikhailov, N.

1998

Frühslovenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550), Amsterdam-Atlanta 1998.

- Ramovš, F.
1924 *Historična gramatika slovenskega jezika*, II: *Konzo-*
nantizem, Ljubljana 1924.
- 1935 *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII: *Dia-*
lekti, Ljubljana 1935.
- 1936 [1995] *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, I, Ljubljana
1936 (ponatis: Ljubljana 1995).
- Rigler, J.
1968 *Začetki slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana
1968.

Nikolai Mikhailov

Maria Dąbrowska-Partyka, *Teksty i konteksty. Awangarda w kulturze li-*
terackiej Serbów i Chorwatów, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagielloń-
skiego, Kraków 1999.

Na naslovnici svoje knjige *Teksty i konteksty (Tekstovi i konteksti)* Maria Dąbrowska-Partyka, profesorica slavistike na Jagiellonskom Sveučilištu u Krakovu kaže da je njezina knjiga više “putovanje po temama” nego književno-povijesna monografija. S tom odredbom možemo se složiti samo uz napomenu da je plan tog putovanja bio itekako pomno razrađen i realiziran.

Povijest književnosti je, kao područje na kojem se sukobljavaju suprotni interesi, kao što kaže autorica, polje kompromisa između konkretnog i uopćenog, između vrednovanja i autonomije pojedinačnog, stoga pred povjesničarom književnosti stoji izuzetno težak zadatak – stvaranje određenog modela uređenja pojedinačnih činjenica. Idealni model je onaj, koji uspijeva postići maksimum unutrašnje koherencije i upravo je taj cilj vrlo uspješno ostvaren u ovoj knjizi. Autorica, svjesna vlastitih pretpostavki i ograničenja koja uzrokuju određenu selekciju i hijerarhizaciju činjenica, precizno konstruira jezik opisa, što je za nju istoznačno s izborom određenog modela stvarnosti.

S obzirom da se “putovanje po temama” odvija na prostoru kulture, bolje rečeno, avangardne književnosti Srba i Hrvata početka XX. stoljeća, knjiga počinje poglavljem posvećenim avangardi kao povijesno-književnoj kategoriji koja se realizira u okvirima dvaju osnovnih modela. Prvi je zasnovan na shvaćanju avangarde kao “estetske pojave” – poetike, konvencije, stila, dok je drugi utemeljen na shvaćanju avangarde kao

“stanja svijesti” i pretpostavlja sociološki, psihološki ili čak politički pristup. Određeni model podrazumijeva preferencije određenih pretpostavki ali ne isključuje postojanje drugih. Njihova iscrpna prezentacija vodi zaključku da avangarda *nije samo* književno-povijesna kategorija. Zanimljivo je proučavati avangardu na prostorima srpske i hrvatske književne kulture, dakle kultura koje su svjesne svoje različitosti u odnosu na europsku tradiciju, koje tu situaciju često shvaćaju kao izvjesno “zaostajanje” unatoč tome što je ova različitost vrlo često njihova velika prednost, kao mjesto susreta određenog “stanja svijesti” koje sadrži kulturnu pripadnost i identitet njezinih učesnika s (anti)estetskim jezikom avangarde. S tog aspekta autorica analizira nekoliko “tekstova” u njihovom kulturnom “kontekstu” i način na koji realiziraju ideju avangardizma.

M. Dąbrowska-Partyka proučava, novu po svojoj prirodi i funkciji, koncepciju parodije svojstvene avangardnoj umjetnosti na primjeru Stanislava Vinavera i njegovih *Pantoligija*, književnih parodija koje predstavljaju specifičnu kritičku povijest srpske književnosti. Bit parodije leži u njezinoj metatekstualnosti. Njezino postojanje ovisi o dovoljno intenzivnom postojanju drugoga teksta ili tekstova koji su konstrukcijski izraziti i stabilno smješteni u hijerarhijskoj književnoj strukturi. Osnovni tekst kulture na koji se pozivaju parodije S. Vinavera je službeno sredena književna tradicija. Do trenutka dok je njegova pažnja zaokupljena estetskom problematikom, njegove parodije ne prelaze granice klasične “unutarumjetničke” intertekstualnosti. U trenutku kada je napad samo prividno usmjeren prema stilu, a u biti su mu cilj kulturni stereotipi lansirani od strane “profesora uredne književnosti” i čvrsto ukorijenjeni u društvenoj svijesti, parodije ulaze u sferu “teksta života”. Parodija otkriva pred čitateljem ono što bi morao sam mukotrпно tražiti. Ona je konstruktivistička destrukcija, ali istovremeno traži od čitatelja suradnju, u najmanju ruku traži poznavanje kodova na koje se poziva. U avangardnoj književnosti parodistički stav usmjeren prema kulturnoj stvarnosti postaje jednom od osnovnih intelektualnih tehnika avangarde, postaje njezinim “načinom života” u odnosu na kulturnu tradiciju. Dekonstrukcija u tom slučaju pretpostavlja i postojanje sekundarne konstrukcije usmjerene na cjelovitost rušenog modela i novu integralnost budućeg. Radikalno prevrednovanje tradicije je točka u kojoj se susreću parodija i idejno-umjetnička svijest avangarde. Pravi objekt Vinaverovih parodija nije narodna pjesma niti izvorni folklor, već mehanizmi njezine ideološke nobilitacije, način na koji funkcionira u institucionalnoj kulturi, proces pretvaranja folkloru u “čisto nacionalnu” paradigmu visokog stila, podizanje narodne poezije do ranga bezalternativnog uzora nacionalne književnosti. Parodije otkrivaju mehanizam ideološke manipulacije skriven u tekstovima, pretvaranje folklorističke politike i stereotipa nacionalnog mentaliteta u oružje političke propagande. Njegove parodije

predstavljaju gotovo potpuni prikaz semantičkog i stilskog repertoara falsificirane nacionalne kulturne autorefleksije, koja je svjesnom manipulacijom elementima narodne umejtnosti, njihovom prvobitnom semantikom i konotacijama stvarala i prenosila lažne vrijednosti. Zahvaljujući tome, osim što imaju književnu dimenziju, one postaju i registar specifičnih “tekstova života” – karakteristika psiholoških i društvenih pojava. Povijest je, naime, pokazala da nesposobnost ili nespremnost da se pristupi kritičkoj analizi povijesti može biti opasna.

U parodijama svoje mjesto nalazi i hrvatska književnost, kao i hrvatsko mitologiziranje pripadnosti europskom i latinskom kulturnom krugu, te stvaranje još jedne čisto kolektivističke vizije nacionalne kulture, koja predmetom i ciljem djelovanja čini kolektiv nauštrb uloge i pozicije pojedinca.

Posebnu pažnju zaslužuje priča koju nam je ispričala autorica knjige, o sudbini koju je doživjelo Vinaverovo djelo. Službena povijest književnosti je, u pokušaju nobilitacije, njegovo antinormativno stvaralaštvo pretvorila u normu i uredila u skladu s važećim normama. Time ga je pretvorila u specifičnu autoparodiju uvodeći ga u posve kriva značenja i konotacije, suprotna prvobitnim namjerama.

Drugi lik, koji na sebi svojstven način realizira ideju avangardizma je Tin Ujević. Prateći njegovo stvaralaštvo ne možemo ne primjetiti stalni sukob između potrebe traženja svog prostora i stalnog bijega od bilo koje klasifikacije. Viziju svog rodnog kraja konstruira kao sliku povijesnog, kulturnog i osjećajnog *međuprostora* – kao granično mjesto, isprepleteno, ambivalentno, mjesto čiji je poredak konflikt, interferencija, višeznačnost. Svoju pripadnost međuprostoru manifestira odnosom prema kulturnoj tradiciji – njezin sadržaj ne želi niti radikalno likvidirati niti poslušno ponavljati. S tog aspekta, na iznimno zanimljiv i nov način, autorica knjige inepretira poznat Ujevićev sonet *Oproštaj* (1914) i neobičnu semiotičku gestu višestupnjevitog prevođenja koje je izveo sam autor na stranicama *Hrvatske mlade lirike*. Intrigantna gesta javnog prikazivanja situacije prijevoda izražava ambivalentan odnos Ujevića u odnosu na barem tri sfere hrvatske tradicije i u odnosu prema tradiciji kao integralnoj cjelini. Nemoguće je prevesti sve što se nalazi između službenog suvremenog štokavskog, starog latinskog govora, topline dalmatinskog, arhaičnog štokavskog. Prijevod je nemoguć ali moguća je “priča” o jeziku i višejezičnosti. Kontinuitet kulture je u potencijalnoj prisutnosti “svega”. Bunt je moguć samo zahvaljujući činjenici da imamo što odbaciti. Ambivalentnost nacionalnog međuprostora je vrijednost koja omogućava pronalaženje svog individualnog, posebnog lica. I kako zaključuje M. Dąbrowska-Partyka, Ujević je realizirao stvarnu promjenu modela kulturne i umjetničke hrvatske autorefleksije. Monološki, evolu-

cijski i unifikacijski stil mišljenja pisaca-ideologa devetnaestog stoljeća, zamjenio je dijaloškim, polimorfnim modelom.

Treći “zasebni svijet” koji razmatra i interpretira autorica je svijet koji govori o nemogućnosti govora, svijet stvaralaštva Momčila Nastasijevića. Stvaralaštvo koje teži samolikvidaciji iskaza pjesnički posao shvaća kao postepenu eliminaciju svega što zasjenjuje savršenu formu. Pjesnički jezik M. Nastasijevića oslobođen je svih logičnih i estetskih ograničenja prisutnih u okvirima srpske tradicije što čini njegovu poeziju “nerazumljivom”. Nažalost struktura recepcijske situacije analogna je situaciji koji su doživjeli Vinaver i Ujević. Njegovi interpretatori pokušavaju “shvatiti” i klasificirati nešto, što se cijelim svojim bićem suprotstavlja racionalističkoj i empirijskoj klasifikaciji. Pokušavaju obraniti Nastasijevića pred Nastasijevićem ne shvaćajući da postoji pjesništvo ali ne postoji njegova poetika.

Budući da je autorica knjige do kraja konzekventna u svom izlaganju, poglavlju posvećenom Nastasijeviću prilaže aneks koji ne sadrži prijevode, s obzirom da je to stvaralaštvo također i neprevodljivo, već odlične “poljske parafraze” njegovih pjesama.

Maria Dąbrowska-Partyka je uspjela pronaći i sustavno prikazati zajedničke elemente koji povezuju “zasebne” svijetove velikih individualnosti srpske i hrvatske književnosti unatoč ili upravo zbog činjenice da je svaki od njih pronašao svoj vlastiti oblik jezika avangarde.

Knjiga predstavlja značajan doprinos književno-povijesnoj slavističkoj znanosti, iznenađuje novim interpretacijama književnih činjenica o kojima je, kako se činilo, sve već bilo rečeno i, konačno, zahvaljujući vrlo opširnim bilješkama, razumljiva je i zanimljiva čitatelju koji ne pripada slavističkim krugovima.

Jolanta Sychowska-Kavedžija